

ECONOMIA, CASA I MATRIMONI EN UNA VALL DEL PALLARS SOBIRÀ

La société pyrénéenne, quoique dotée d'une forte spécificité, ne peut se comprendre comme un univers clos, replié sur lui-même, mais comme un système ouvert, et dont l'ouverture même est un facteur de l'équilibre interne. (Assier-Andrieu, 1986: 104)¹

Resum

Aquest text analitza la transformació actual de l'estructura social i econòmica d'una vall pirinenca a partir de la relació entre les pràctiques dels individus i les idees locals de matrimoni, casa i família. En el context global actual caracteritzat per la creixent mobilitat dels individus resulta imprescindible estudiar per què «dones de fora» pugen fins la vall per treballar en el turisme i es casen amb «homes del país» hereus del patrimoni familiar. L'estudi de la dinàmica social local no només mostra els recents canvis econòmics sinó que a més obre una via per aprofundir en l'anàlisi de les concepcions locals que identifiquen la vall com un lloc on viure.

Paraules clau: Globalització, Pirineu català, estratificació social, «dones de fora», casa i matrimoni.

**Meritzell Sucarrat
Viola***

Abstract

This text analyzes the current transformation of the social and economic structure in the Catalan Pyrenees through the relationship between the individual practices and the household, family and marriage local ideas. In the current global context characterized for the major mobility of the individuals it is essential to study why «outside women» go up to the valley to work in the tourist industry and marry local men, who are the heirs of the family inheritance. The local social dynamics study is important because shows the recent economic changes but also because it opens a way to analyze the local conceptions which identify the valley as a place where to live.

Keywords: Globalization, Catalan Pyrenees, social stratification, «outside women», household and marriage.

* Becària de doctorat del Departament d'Antropologia Social i Cultural de la Universitat de Barcelona i membre del grup d'investigació, «Globalización y producción de localidad», finançat pel Ministeri d'Educació i Ciència (SEJ2004-07593/SOCI) i el programa FEDER.

Introducció

L'objectiu d'aquest text és mostrar i analitzar, a través de casos etnogràfics, les concepcions entorn de les idees de matrimoni i casa, en el marc de les transformacions que actualment caracteritzen l'economia a la comarca del Pallars Sobirà. Interessa especialment identificar el conjunt de situacions i pràctiques que defineixen un mercat matrimonial local *nov*³ i que són indicatives del procés de transformació del sistema d'estratificació social local. En últim terme, analitzar la composició actual de l'estructura social, dins un context econòmic determinat, a través de la pràctica de certs models matrimonials i la idea de casa, permet copsar el sentit actual de la connexió de la vall amb l'exterior quan homes autòctons es casen amb *dones de fora*.⁴

El text consta de dos apartats. En el primer es presenta la relació entre economia, casa i família. L'objectiu és mostrar com les transformacions econòmiques locals recents tenen el seu origen en polítiques estructurals generals, que legitimen la continuïtat de les cases segons es transforma l'economia, i la manera d'accedir a recursos econòmics que es consideren bàsics. En el segon apartat s'examina amb detall la realitat social i l'activitat econòmica d'algunes cases de la vall. L'objectiu és analitzar les particularitats socials i econòmiques locals del procés actual de transformació i transmissió del patrimoni familiar⁵ fonamental per a la continuïtat de les cases i la reproducció social local. Amb la intenció de fer especial èmfasi en la relació entre estructura social i econòmica local, i per tant en la idea de patrimoni, es consideraran només aquelles situacions en què el matrimoni es produeix entre un home autòcton, hereu, i una dona de fora.

Com es mostrarà, la relació entre economia, casa i matrimoni configura un eix perfectament articulat, seccionat en aquesta ocasió només per raons analítiques. La idea de casa enllaça el primer apartat amb el segon, perquè l'activitat econòmica dels individus és indissociable de la seva quotidianitat com a membres de determinats grups domèstics, i perquè el «valor», la idoneïtat, del matrimoni amb una dona de fora sempre té en compte la posició de les cases dins l'estructura social local.

Les idees locals entorn del concepte de casa, unitat corporativa que institueix i organitza la vall, permeten sortir fora per tornar a entrar i analitzar el tipus de connexions amb l'exterior a partir dels membres que actualment componen les cases i circulen per la vall.

Els efectes locals de polítiques econòmiques globals: la transformació actual del patrimoni de les cases

L'objectiu d'aquest apartat és presentar les polítiques econòmiques globals que creen noves possibilitats econòmiques, i impulsen la població local a accelerar el procés de diversificació dels recursos econòmics de les cases. La crisi econòmica general del sector primari en les

darreres dècades afecta especialment les àrees de muntanya, on l'agricultura i la ramaderia estan en clar retrocés. El sistema de producció capitalista fa d'aquestes àrees regions poc competitives on es tendeix a l'especialització de la producció i a l'abandó gradual dels conreus menys rendibles, fet que comporta la regressió de la superfície cultivada convertint-la en territori expectant.⁶

En aquest context la vall es veu cada cop més immersa en l'espiral constructora conseguent a la creixent urbanització de les valls veïnes. La indústria de la construcció i el turisme es revelen com els principals motors econòmics, i els factors que més profundament transformen en el present la relació entre els homes, i entre els homes i el seu entorn, en un context social i econòmic en el qual el control de la transformació del medi, d'aquest territori expectant, es percep com el principal recurs econòmic.

L'increment de l'activitat turística a partir dels anys 60 en les àrees de muntanya és conseqüència de la creació de la imatge de la muntanya com un espai d'oci alternatiu inexhaurible, que el capital utilitza per canalitzar les seves inversions i fer-les rendibles. La gestació d'aquesta imatge ja és present a finals dels anys 50, quan s'estableixen les bases de la Política Agrària Comunitària (PAC). En el context posterior a la Segona Guerra Mundial, la futura Comunitat Europea requereix de la construcció d'un espai fonamentat en propòsits comuns on coincideixin els diferents països membres més enllà de les fronteres estatals. Per raons polítiques i econòmiques, l'agricultura i la societat rural es converteixen en l'eix del procés d'integració i apareixen com a àmbits d'actuació que es poden (re)presentar i gestionar a través de la implementació de polítiques d'abast general. Part d'aquestes intervencions es dirigeixen a fomentar la visió romàntica de la societat rural caracteritzada per ideals d'estabilitat, justícia i igualtat.⁷

Segons s'implementen en el temps les directrius que sustenten la PAC s'observa com la pràctica de l'agricultura, basada en explotacions de caràcter familiar, i la societat rural es conceben com mútuament constitutives fruit de la necessitat que l'ordre de producció capitalista té de l'organització social rural tradicional. El manteniment d'una infraestructura social mínima en el territori contindrà els efectes de la crisi de les activitats econòmiques tradicionals i evitarà l'abandó d'aquestes àrees. D'aquesta manera l'activitat econòmica actual de les àrees de muntanya, especialment la derivada de l'«ús» del paisatge i la neu com a mercaderies, perdrien part del seu valor.⁸

Encara que la pluriactivitat⁹ ha caracteritzat tradicionalment l'economia de les àrees de muntanya, el seu significat ha variat considerablement des dels anys 70. Actualment les àrees rurals, i especialment les d'alta muntanya, com la vall que ens ocupa, es caracteritzen per la diversitat d'activitats econòmiques que hi coincideixen. Ramaderia, turisme i preservació del medi ambient són el resultat de mesures estructurals que comporten una major dependència econòmica dels centres financers i administratius. En aquest context

econòmic, l'explotació del medi és radicalment diferent, encara quan l'accés a la muntanya continua sent un recurs bàsic, i el patrimoni de les cases s'imbueix d'un valor especial en un context local en contínua transformació econòmica.

El que resulta més interessant, però, és l'anàlisi de la composició actual de les cases quan la connexió de la vall amb l'exterior persegueix cada cop més obtenir beneficis econòmics a curt termini, i per això cal considerar les darreres transformacions econòmiques segons les expliquen els veïns autòctons. Un veí, paleta d'ofici fins que es va jubilar el 2007, explica que la gent abans es dedicava, una mica, a tot. Comenta que l'ofici de pagès es complementava amb el de fuster, electricista, o ferrer. El pas de les mules, per treballar la terra, als tractors va significar un canvi que només varen poder suportar les cases riques. Després, amb l'arribada de les vaques de llet, la gent va haver d'acostumar-se a munyir. Aquest veí diu que actualment els pagesos reben subvencions per no produir, i per construir Residències Cases de Pagès (RCP) i apartaments per a turistes. En línies similars s'expressa una veïna quan explica que la seva família ha quedat al marge dels beneficis econòmics que comporten aquests canvis, perquè a la vall, qui no té terra es considera que no és ningú i està «condemnat» a continuar vivint de la mateixa manera.

El sistema social de les valls pirinenques gira entorn de la casa i la jerarquia social que es fonamenta en la propietat privada de la terra. El patrimoni de cada casa és el seu principal recurs econòmic. En relació amb la vall que ens ocupa cal dir que *patrimoni* a nivell local significa la propietat i l'explotació concreta de les terres, però també els negocis familiars on treballen conjuntament els membres de la casa. Situació comuna en la qual l'explotació de la propietat de terra no és l'únic recurs econòmic, encara que com es veurà resulta de cabdal importància. En aquests termes s'expressa una veïna no autòctona quan parla «dels que tenen patrimoni» i es refereix tant a famílies que viuen exclusivament de la ramaderia com de l'activitat turística.

El significat local de patrimoni resulta útil per analitzar com els veïns entenen que és la propietat inicial de terra el que els pot portar a prendre part en altres activitats econòmiques. La propietat de terres ha actuat en moltes ocasions com un coixí que ha permès a alguns veïns arriscar-se en l'aventura del turisme, mentre a altres els ha permès continuar sent pagesos mitjançant contractes d'arrendament que han permès consolidar la superfície de les explotacions.

En aquest context la població entén que la reivindicació dels cap de casa del control del procés de capitalització del patrimoni familiar és l'únic que pot garantir la continuïtat de les cases. Així ho evidencia la dificultat en la redacció del Pla d'Ordenació Urbanística Municipal, POUM, actualment aturat, davant el desacord d'alguns veïns que demanen la qualificació de sòl urbanitzable a un major nombre de parcel·les. Per tal de comprendre les demandes locals cal fixar-se en les característiques de la indústria de la construcció i el turisme a la vall.

El capital inicial que mou l'activitat turística i la construcció prové de veïns autòctons i/o els seus descendents visquin o no actualment a la vall. Turisme i construcció són la base actual de les principals inversions econòmiques. La major part de les RCP són de finals dels anys 80 i principis dels 90. Moltes de les famílies que llavors van iniciar-se en el negoci del turisme han anat ampliant i millorant les seves instal·lacions en els últims anys, a mida que han anat consolidant una clientela fidel, arriscant-se a construir nous blocs d'apartaments. Altres equipaments, més antics, com és el cas de dos hotels i una fonda, que es remunten a principis i mitjans del segle passat, temps dels primers excursionistes, també continuen en l'actualitat el procés de modernització i ampliació.

Actualment el turisme es concep com «el negoci de casa» on s'ocupa la mà d'obra familiar, amb més o menys dedicació segons la situació laboral regular de cada individu. Fins a tres generacions poden coincidir treballant en el negoci de casa. Com diu una dona autòctona, que ha dedicat més de la meitat de la seva vida a treballar a l'hostaleria:

Del que es tracta és d'anar introduint en el negoci a tots el membres de la família des de jovenets per oferir un producte de qualitat al client i aprendre que aconseguir-ho es qüestió d'esforç i dedicació, perquè una casa sense família no és res.

El membre de la família que sol ser «el treballador fix» en el negoci turístic és la mestressa, que combina aquesta feina amb el treball no remunerat de la casa.

Resulta interessant fixar-se en el discurs d'un veí de mitjana edat, propietari de l'única botiga que hi ha a la vall, d'un dels càmpings, i d'un bloc de quatre apartaments. Diu que el turisme, ara per ara, és l'única activitat econòmica viable que pot garantir el dret dels veïns a continuar vivint a la vall. Ell és la cinquena generació de la seva família. El seu pare va donar un tros de terra a la seva mare. La seva mare li va donar a ell, i amb el temps ell confia donar-lo al seu únic fill perquè en tregui el màxim profit, pugui continuar vivint a la vall, i pugui transmetre'l als seus fills.

Un altre veí autòcton, propietari d'un hotel, augura dificultats econòmiques en el futur si el turisme i la construcció disminueixen, perquè el 99% de la població està hipotecada pagant obres d'ampliació anteriors, i insisteix, com el testimoni anterior, a poder continuar urbanitzant la vall per fer front a la situació econòmica actual. Però no solament les cases que es dediquen exclusivament al turisme reclamen poder ampliar els negocis. Aquesta possibilitat també la consideren les cases que tenen en la ramaderia la principal font d'ingressos. Tal és el cas d'un pagès, casat amb una veïna autòctona, i hereu d'un dels patrimonis més importants de la comarca. Aquest home reclama la qualificació de sòl urbanitzable de gran part dels seus prats. Es tracta d'un conjunt de finques, segons els veïns, molt ben situades, perquè es troben a continuació del casc urbà a tocar de la carretera,

principal eix de comunicació de la vall amb la resta de la comarca. Aquest veí insisteix que té el dret de decidir el que ha d'acabar passant a casa seva per garantir el futur de les seves tres filles, la gran de les quals estudia arquitectura a Barcelona, mentre la segona compagina els seus estudis en un institut comarcal amb la feina esporàdica de cambrera en un hotel de la vall. De manera similar es poden considerar les paraules d'una dona autòctona de mitjana edat, pubilla, quan assenyala els pallers i quadres que envolten casa seva, i confia en la possibilitat que el seu fill, hereu i pagès, pugui construir apartaments, dedicar-se al turisme i viure més tranquil.

De tots el casos, però, n'hi ha un especialment il·lustratiu on conflueixen diversos factors derivats de la transformació actual de l'economia i l'estructura social local. Es tracta d'un home pagès, hereu d'un casa forta, que ha venut part del patrimoni familiar a immobiliàries de la comarca per construir blocs d'apartaments. Si a més es té en compte que aquest home està casat amb una dona de fora, mestra de professió, que passa gran part de la setmana fora de casa, la seva situació i el seu matrimoni són el motiu dels comentaris recurrents i de la incomprensió d'altres caps de casa.

A la vall, com en altres societats pirinenques,¹⁰ a través del matrimoni la població autòctona assegura la transmissió del patrimoni i la continuïtat de la casa d'una generació a la següent. Això vol dir que els individus accedeixen als recursos econòmics, a la propietat privada de les cases, o als recursos de la comunitat en sentit ampli, com a membres d'una determinada casa, i que la pertinença a la comunitat es fa a través de la integració prèvia dels individus dins una família que conforma una casa.

Cal també recordar que, tradicionalment com en l'actualitat, la idea de casa no es pot dissociar de la d'unitat corporativa on tots els membres de la família constitueixen la principal força de treball. Dins d'aquesta microestructura social i econòmica que és la casa, que assigna a cada membre una funció determinada, l'administració quotidiana dels recursos recau sobre les dones. Funció que, a més, sol associar-se amb la presència i l'activitat de la dona en l'àmbit domèstic encara que hi hagi moltes excepcions al respecte.

Aquesta dinàmica s'endevina en les paraules d'una veïna autòctona, de mitjana edat, casada amb una veí autòcton, quan explica:

No havien de treballar ni res les dones abans! Havien de fer la feina de casa i quan convenia anar ajudar als homes. Quan anaven de fora havien de tornar a casa, preparar el dinar, i portar-lo als homes. Si una dona no sabia fer de mestressa podia enfonsar una casa.

Actualment aquesta dona és la mestressa d'una RCP. Una veïna no autòctona comenta la seva situació:

Aquesta dona sempre s'està a casa. És ella qui s'encarrega de tot, de fer els encàrrecs, de fer els papers,¹¹ de portar la sogra al metge. No ho sé però a mi a vegades em sembla que a aquesta dona la tinguin en aquella casa només per..., no sé com explicar-ho.

Després de presentar el context econòmic general que ens ha dut a parlar de la importància de la indústria de la construcció, i el turisme com el negoci de casa, en el següent apartat es parlarà de l'especificitat local de la relació entre economia, casa i família. Amb aquesta finalitat es descriurà la dinàmica familiar de determinades cases. En relació amb les paraules del darrer testimoni, una veïna autòctona mestressa d'una RCP, l'interès principal és analitzar la situació de les dones de fora que es casen a la vall segons els recursos econòmics de les cases, i el paper que aquestes dones tenen en el context social i econòmic actual de la vall.

L'especificitat del negoci de casa: el cas del matrimoni de l'hereu amb una «dona de fora»

L'objectiu d'aquest apartat és mostrar els canvis del sistema d'estratificació social de la vall a través de l'anàlisi de les relacions matrimonials d'homes autòctons, hereus, amb dones de fora, i això per tres raons principals. En primer lloc perquè considerar la situació social i econòmica dels hereus implica parlar d'homes que s'han quedat a la vall i que s'han casat amb dones de fora com a conseqüència de l'especificitat del mercat laboral local que s'ha anat definint en les darreres dècades, i que ha configurat en gran mesura les característiques del mercat matrimonial actual. En segon lloc perquè l'anàlisi de les pràctiques d'aquests homes en relació amb la seva posició social il·lustra especialment el procés de transformació i transmissió del patrimoni de les cases, i fonamenta els discursos recurrents de la població local que mostren les tensions que acompanyen el moment de canvi actual. Finalment, i en tercer lloc, perquè l'anàlisi del matrimoni d'un hereu amb dona de fora posa de manifest les contradiccions entre l'estructura social i econòmica, resultat de les estratègies que els individus, homes i dones, posen en pràctica per tal de treure el màxim partit del conjunt de recursos que tenen a l'abast.

Com s'ha vist, la indústria del turisme i la construcció impulsen els canvis socials i econòmics actuals. La major part de la mà d'obra que treballa en l'hostaleria és femenina, encara que cap dona autòctona treballa regularment com a assalariada en aquest sector. Si ho fan, és esporàdicament. Mares de família i joves estudiants treballen de cambres, i netegen habitacions, apartaments, i cases de segona residència en moments de màxima demanda, i són dones de fora les que acaben constituint la plantilla habitual d'aquest sector cobrint una demanda estructural. En l'actualitat aquestes dones provenen de països de l'est d'Europa i d'Amèrica del Sud.

Les característiques actuals del mercat laboral local s'han anat definint a partir de la dècada dels 90. Segons explica una veïna, no autòctona, de 75 anys, casada, les dones que circulaven per la vall a mitjan segle passat eren de les valls veïnes. Aquesta dona explica el seu cas i diu que, com ella, aquestes dones van venir per treballar de criades a les cases fortes, i en aquelles que feien de fonda, i necessitaven mans en determinades èpoques de l'any. Fent de minyona és com aquesta dona va conèixer el seu marit. Entre mitjan anys 80 i finals d'aquesta dècada van pujar a la vall altres dones que també eren de fora, normalment de comarques veïnes, com el Pallars Jussà, amb l'objectiu de treballar en les fondes i en la neteja d'habitacions que la gent llogava en la pròpia casa. Aquestes dones que, ara, ronden els 40 anys, casades a la vall i amb filles adolescents, no han tornat a treballar regularment en l'activitat turística després de casades. Tampoc ho fan en l'actualitat les seves filles adolescents. Més tard, ja als anys 90, han arribat dones de comarques més allunyades de la província de Lleida. A la vall se les coneix com «les del pla» o «les urgellenques» siguin o no de la comarca de l'Urgell. Aquestes dones, que tenen entre 35 i 40 anys, i que no tenen fills o en tenen un de sol encara petit, expliquen que van començar a pujar els estius per treballar en el turisme i pagar-se els estudis universitaris. Amb el temps algunes d'elles també s'han casat a la vall i treballen fora de casa en la pròpia professió.

Moltes d'aquestes dones que varen pujar a la vall per treballar en el turisme a canvi d'un sou i han deixat de fer-ho al·leguen que aquest tipus de feina implica jornades laborals molt llargues, que es tracta d'una feina que no està ben pagada, i que no volen que les explotin més, ni a elles ni a les seves filles. Les pràctiques i els discursos d'aquestes dones contrasten amb els d'altres dones, també de fora, futures mestresses de cases que tenen en l'activitat turística la principal font d'ingressos. De tots el casos possibles, i amb la intenció de mostrar com s'articulen els discursos locals que es fonamenten en les idees ambigües de distància geogràfica i social presento el cas de dues dones que són de fora, encara que filles de la comarca.

Dones de fora que són filles de la comarca

Un veí autòcton, de mitjana edat, propietari d'un dels càmpings i d'un bloc d'apartaments, afirma que en més d'una ocasió ha llogat dones del país,¹² però comenta:

Nosaltres en més d'una ocasió hem llogat dones del país, però no treballen bé. N'hi ha que després ni et parlen. Aquestes dones es passen el dia a casa criticant.

Segons explica aquest home, l'estiu de 2006 es va veure obligat a llogar una noia russa perquè ajudés al seu fill en el càmping i en la neteja d'apartaments per la manca de disponibilitat de la mà d'obra local, mentre la seva jove, filla d'una vall veïna, treballava de dependenta a la capital de la comarca. Diu:

Aquesta noia [la seva jove] treballa fora, però jo això no ho puc entendre. Que marxi a treballar fora quan a casa ens sobra la feina i hem de llogar gent! A mi a vegades em sembla que aquesta noia fa passar el temps al meu fill. Mira el bloc d'apartaments que hem construït. També varem construir el seu pis. Abans de casar-se varem acordar que col·laboraria a casa. Però res, i al meu fill no li vull insistir per no crear-li un mal viure. Però és que ni el cotxe que condueix és seu!

En canvi, segons explica un veí autòcton, aquesta noia no pot treballar a casa perquè la botiga on treballa no tanca a l'agost. Al cap d'un any, l'estiu de 2007, aquesta noia continua treballant fora de casa sense implicar-se en el negoci familiar, i aprofita la primera quinzena de setembre, quan té vacances a la feina, encara en temporada turística, per fer un viatge a l'estranger amb un grup d'amigues. Davant aquesta situació la seva sogra es lamenta de no poder fer les coses com abans. Explica que, abans, a diferència d'ara, quan era ella qui decidia, els apartaments ja quedaven emparaulats durant la primavera, i diu que ara que «ho porten» el seu fill i la jove res no funciona igual, perquè les coses no es fan igual. Fins i tot hi ha apartaments que han quedat buits en ple mes d'agost.

Segons expliquen els veïns, la jove d'aquesta casa va morir en un accident de cotxe l'hivern de 2007, una setmana abans que marxés de casa per anar a viure en un pis de lloguer, i iniciar els tràmits de separació. Hi ha qui afirma que aquesta noia encara fóra viva si els seus sogres haguessin sabut retirar-se a temps. Aquest noia està enterrada en el seu poble natal, fet normal, segons alguns veïns, que expliquen que l'haurien enterrat en el poble del seu marit, on vivia, si hagués tingut fills, perquè llavors hagués estat més arrelada a la vall. Altres veïns expliquen que pocs dies després de la mort els germans d'aquesta noia van venir per endur-se els mobles del pis.

L'estiu de 2007 aquesta família ha llogat dues noies russes per treballar en el negoci familiar, fet que ha desencadenat entre la població un seguit de rumors al voltant d'aquestes noies i l'hereu de la casa, ara vidu. Els veïns expliquen que el pare d'aquest noi dóna pressa al seu fill perquè es torni a casar, i diuen que aquest home està molt content amb les noies que ha llogat perquè s'han implicat molt en el negoci familiar, i que mai els ve de treballar una hora més. La població local també explica que la mare d'aquest noi diu que no li importaria que el seu fill es casés amb alguna d'aquestes noies i tingués fills. De moment, però, les noies han tornat al seu país d'origen mentre els veïns elucubren sobre quina d'elles tornarà el proper estiu per treballar en el negoci familiar.

Per la seva banda, abans de la mort de la seva dona, l'hereu de la casa havia explicat el seu desig de marxar de la vall perquè se sentia malament. Deia que coneixia gent, que podia marxar, tornar a començar i treballar com feia molta gent. A dia d'avui aquest noi continua afirmant que la vall està morta, però res indica la seva intenció seriosa de marxar. El jovent de la vall diu que aquest noi no ha fet mai gran cosa, que es passa el dia entre el

bar i la botiga de casa, on la clientela és estacional, i que qui realment porta la casa és el seu pare. De tots els comentaris sobre la situació actual d'aquesta família, resulta especialment interessant considerar el discurs d'una dona autòctona de mitjana edat, filla d'una família propietària d'un hotel, i un bloc de 6 apartaments. Diu:

Aquesta noia [es refereix a la noia morta] després de festejar durant 7 anys ja podia saber on es ficava i el que es trobaria! Però ella va voler fer la seva vida a part. Va voler treballar en una botiga passant-se la meitat del temps asseguda prenent el sol. Les coses s'han de pensar una mica més abans de prendre una decisió. No es pot anar tan a la lleugera. Cal lluitar una mica més. En aquella casa la tractaven com una reina. La vida et fa viure situacions complicades. Però s'ha de lluitar i tirar endavant. Una cosa és una parella que se'n va a viure sola i fa la seva vida, però una altra és entrar a formar part d'una família. Llavors les coses canvien. Les decisions ja no són sobre un mateix, hi ha altres persones. Quan van construir els apartaments li varen demanar el seu parer i inclús de soltera havia ajudat a casa durant els estius. Sembla que ara la gent no tingui valors!

Les paraules d'aquesta dona mostren com el sistema d'autoritat de les cases legitimat en els discursos i pràctiques de la generació entra en tensió quan algun membre, en aquest cas, les dones de fora que s'hi casen introdueixen altres referents i maneres de situar-se dins d'aquest sistema. La data de la mort d'aquesta noia només dista un mes de la ruptura del festeig del segon fill d'aquesta dona, cuiner de professió, en el negoci familiar.

El festeig d'aquest noi amb una noia de la comarca també va durar 7 anys. La futura jove treballava d'administrativa durant la setmana, mentre els caps de setmana i els mesos d'estiu passava gran part dels dies treballant a la cuina del hotel. Ella mateixa havia explicat que ho feia perquè volia, i que no cobrava cap sou perquè així el compromís era menor. Si un dia deia que no podia o no volia treballar en el negoci familiar deia que no i això era suficient. Els fets, però, evidencien que quasi mai faltava i que amb el temps s'havia convertit en mà d'obra imprescindible. A canvi, durant aquest temps, els seus sogres han costejat íntegrament les despeses dels dos apartaments que havien construït per als seus fills on havia anat a viure aquesta noia pocs mesos abans de la ruptura.

Una veïna, no autòctona, que havia treballat diverses temporades a l'hotel de la família explica que aquesta noia no menjava amb la resta de treballadors, que li tenien un tracte especial i li feien el menjar a part. En alguna ocasió, jo mateixa havia sentit com la seva sogra comentava que aquesta noia no era a l'hotel perquè l'havien «enviat a casa seva» a descansar. Una altra dona de la comarca, casada amb un home de la vall, explica els comentaris de la seva sogra sobre aquest cas. Diu que la seva sogra, cosina de la mare del noi, explica que aquesta noia havia de saber on es ficava molt abans, i que

havia hagut de tenir clar quines eren les obligacions de la seva parella. Segons explica aquesta dona la família del noi ha fet córrer la veu que a aquesta noia no li agradava treballar, i que veuen amb bons ulls que els seus fills es quedin solters si no troben ningú amb qui casar-se.

Tots aquests testimonis evidencien les tensions en el procés de transmissió del patrimoni i la continuïtat de la casa per la dificultat d'adaptació de la jove a la dinàmica familiar i al rol que li tocava assumir com a futura mestressa del negoci de casa. Aquestes dones considerades «relativament de fora», nascudes i criades a la mateixa comarca que les seves parelles, que decideixen trencar amb el seu matrimoni, el festeig, i en definitiva amb el treball en el negoci familiar, sorprenen especialment la població local per haver decidit voler fer la seva com si d'un caprici es tractés, un gir inesperat contra el pronòstic del procés «natural» dels fets, la seva permanència a la casa per tal de garantir-ne la continuïtat. En el context local actual, el turisme (re)defineix les relacions i vincles entre els membres de les famílies en una «nova» forma de negoci familiar, que requereix tota la mà d'obra disponible per ser viable davant el deute gradual a què les famílies han de fer front segons avança l'activitat turística i s'amplien i reformen els negocis.

La població local aprova que la dona treballi perquè la casa tiri endavant. Però cal veure què entenen les dones i els veïns per treball en cada situació. Queda clar que les noies dels casos anteriors treballen. La primera, al marge del negoci familiar, guanyava un sou fent de dependenta. La segona treballava en el negoci de la seva parella «a canvi de res» per evitar tenir compromisos. Però el compromís d'aquestes dues noies amb les cases de les seves parelles es comença a gestar en el mateix moment en què les relacions es formalitzen i es conceben com les joves i futures mestresses de casa. En aquests dos casos, a més, les expectatives es fonamenten en dos festejos llargs i un matrimoni. Malgrat tot, el nucli de les tensions i el que acaba sent decisiu per a la ruptura és el fet que cap de les dues complia amb el que s'esperava: treballar per a la casa.

Abans de finalitzar aquest apartat vull il·lustrar la relació entre casa, economia i família quan el negoci familiar no és l'activitat turística sinó la ramaderia. Un veí autòcton, de mitjana edat, ramader i hereu d'un dels patrimonis més grans de la comarca, explica:

Jo vaig estar sortint amb una noia de Barcelona, que havia pujat a fer uns estudis de geologia, durant 4 anys. L'anava a visitar al pis de lloguer on vivia, i havia pujat a sopar alguna vegada a casa però mai s'havia quedat a dormir. Ella fins i tot estava disposada a deixar-ho tot i pujar a viure a aquí dalt. Però per altres raons la cosa no va sortir bé. Llavors en un any i mig vàrem arreglar les coses amb la que ara és la meva dona. Ens coneixíem de joves, som de la mateixa ribera, però fins llavors no ens havíem fixat un en l'altre.

La dona d'aquest veí és pagesa i filla de masovers d'una casa situada a dos quilòmetres de distància del poble on ha anat a viure des que s'ha casat. En una altra ocasió aquest pagès explicava que el matrimoni amb una dona pot acabar sent un maldecap perquè sempre plana el dubte sobre les intencions reals d'aquestes dones. Actualment en aquesta casa forta conviuen tres generacions de la família. La mare de l'hereu, el matrimoni de l'hereu amb una dona de la vall i les filles del matrimoni. Sobre la relació entre jove i sogra, la filla petita explica que la seva padrina mai ha treballat a casa, perquè de jove tenia criats i ara hi ha la seva mare, que és qui fa la feina.

Ara, però, cal continuar analitzant el significat de la relació economia, casa i matrimoni a través de les situacions de dones que són «més de fora» i no són filles de la comarca. Per entendre els discursos locals, especialment de la població masculina que sense vacil·lar atribueix a aquestes dones certa idea de sospita i perill que pot comprometre la transmissió del patrimoni i la continuïtat de les cases.

Dones de fora que no són filles de la comarca

El primer cas presenta la situació d'una dona de trenta anys. El seu primer contacte amb la vall va ser com a turista. En aquella ocasió va allotjar-se en un dels hotels de la vall. Actualment, hivern 2007, fa sis anys que està casada amb l'únic fill dels amos d'aquest hotel, que també tenen un bloc d'apartaments, i que recentment han iniciat els treballs de reforma d'una antiga fonda familiar per construir-hi habitacions i llogar-les a turistes.

Aquesta dona és filla de la comarca del Bages, i explica que les dimensions del seu poble són semblants a les del poble on ara viu. Diu que ella és la gran de dos germans, però que l'hereu de casa seva, una masia i les terres, és el seu germà. Explica que el seu pare paga un sou al seu germà per fer de pagès a casa, i que el seu germà pot fer el que vulgui amb l'explotació familiar, la pot arrendar, pot decidir què cultivar i com. L'únic que no pot fer és vendre-la sense que ella hi estigui d'acord. Segons diu no és el mateix fer-se amo que heretar, i en relació amb el seu poble d'origen explica situacions en què a més d'un fer-se amo li ha complicat la vida. Segons el seu parer;

[...] a vegades en lloc de donar-te un terreny o una propietat és millor que et donguin els diners en metàl·lic, encara que els diners al banc no hi facin res, i el patrimoni es pugui (re) valoritzar, almenys saps amb el que comptes.

Aquesta dona i el seu marit viuen en un pis en el mateix edifici de l'hotel. Els seus sogres dormen en una altra casa, tot just a l'altre costat de carrer, enfront de l'hotel, però tots quatre fan els àpats junts, a la cuina del hotel, i comparteixen gran part del temps.

El seu marit és el cuiner de l'hotel, i ella, encara que se la pot veure fent diferents tasques, s'encarrega principalment de servir els clients al menjador. A la cuina i al bar s'hi pot trobar la seva sogra. En canvi, netejar habitacions i apartaments, i rentar la roba i planxar, correspon a mà d'obra femenina estrangera, i en èpoques de màxima demanda, esporàdicament, local. Fins a cinc dones, a més de la mà d'obra familiar poden treballar simultàniament en el negoci de casa. El seu sogre és l'encarregat d'abastir el restaurant de l'hotel de queviures en el mercat comarcal setmanal. Aquest home, però, té una altra funció principal. Segons els turistes de l'hotel, ell és qui s'encarrega de les reserves de les habitacions, i del control de les factures. Els turistes expliquen:

Cada matí quan baixem el trobem al mostrador remenant factures. Qui porta la comptabilitat i «toca diners» és ell. Quan el fill es va casar vàrem pensar que les coses canviarien, que amb ella [es refereixen a la dona de qui parlem] les coses serien diferents, però no és així. Ella només organitza el menjador.

Per una altra banda, no és difícil escoltar la sogra d'aquesta dona dir als constructors que treballen a la vall, i volen acordar el preu del menú dels treballadors, que és amb la jove amb qui han de parlar i posar-se d'acord. Alguns veïns anomenen aquesta dona la «pubilleta». Diuen que des que ha pujat a la vall, sempre, ha «tingut fums de propietària». Expliquen que la feina la fa amb calma i que als matins no té massa pressa per començar a treballar. Ella en canvi diu que no hi ha cosa que li faci més ràbia que baixar puntual a obrir el bar i no tenir feina per fer, per això prefereix fer temps dalt de casa. Afirmar que qui treballa per un mateix s'ho ha de fer tot sol, i que qui treballa per a un altre fa les seves hores, arriba a casa i s'oblida de tot. Diu que intenta fer dues setmanes de vacances a l'any amb el seu marit. Al febrer i abans de començar l'estiu, si hi ha qui l'ajuda amb la feina de l'hotel. Hi ha veïns que diuen que quan torna d'aquests viatges explica on ha anat i el que ha fet com si hi hagués anat sola, com si no sabés que és la jove d'una casa. Altres diuen que aquesta dona s'ho va passar molt malament al poc de pujar a viure a la vall, perquè l'adaptació no és fàcil. Potser és per això que sovint, segons expliquen algunes dones, aquesta dona se'n va a passar uns dies a casa dels seus pares. Diuen d'ella que «sempre ronda» però que ja està bé que es mogui ara que encara no té fills. Normalment marxa el dilluns i torna el dijous per tornar a ser a la vall el cap de setmana i treballar a l'hotel.

Malgrat tot, la població local es manté ferma en les seves idees, i afirma que aquesta dona qualsevol dia acabarà marxant perquè no aguantarà viure a la vall. Hi ha veïns que fins i tot afirmen que, amb el temps, ella ha canviat el caràcter al seu marit, que ja no és com era. El seu marit, però, valora molt la decisió de la seva dona de deixar-ho tot i pujar a viure a la vall, perquè a més, segons explica, reuneix els requisits que més aprecia en una dona: mirar per la casa i no fixar-se en altres homes.

Aquesta dona diu que després de viure 6 anys a la vall la gent encara la sorprèn, i en comparació amb el seu poble d'origen explica:

Aquí els importa molt que el fill es quedi a casa, i més si hi ha patrimoni. Els hi sembla que si no la casa els caurà. A baix els fills fan més la seva. Imagina't el que pot passar si algú es divorcia aquí dalt, això no ho entenen, quan més d'un es divorciaria i no ho fa per por a què diran. Aquí dalt és com si la gent anés 15 o 20 anys enredere.

En una ocasió la sogra d'aquesta dona feia recompte de les parelles joves casades que hi havia a la vall, es lamentava de la poca canalla que hi havia, i deia que des que el seu fill es va casar ja hauria pogut ser àvia.

De tots els comentaris que els veïns fan sobre aquesta dona resulta molt interessant fixar-se en l'expressió «pubilleta». Molts veïns coneixen els orígens socials d'aquesta dona. Saben que malgrat ser la filla gran no és pubilla, i saben també que la capacitat efectiva actual de fer de mestressa passa pel fet de ser la jove a la casa dels seus sogres. A aquesta dona, a diferència d'altres dones, siguin o no autòctones casades a la vall, no se la identifica amb el nom de la casa on s'ha casat, i així l'expressió «la pubilleta» inclou múltiples aspectes d'una mateixa realitat que reafirmen la seva identitat actual com a jove sense oblidar la referència als seus orígens. Per una altra banda l'expressió «diners líquids» en boca d'aquesta dona, «pubilleta» i jove, parla de la transformació econòmica actual del patrimoni de les cases i de la necessitat cada cop més evident que les cases tenen per transformar cert valor del seu patrimoni en capital financer.

Davant aquesta situació, la pregunta que sorgeix és quin és el paper de les dones de fora en el sistema econòmic local, quan treballen fora de casa a canvi d'un sou, o quan treballen directament en el negoci familiar. La mobilitat de les dones de fora que les du fins a la vall està directament relacionada amb l'obtenció de diners a curt termini, amb la unificació dels patrons de consum a nivell general, però també amb la immobilitat i la permanència dels seus marits a casa per tal de garantir la conservació del patrimoni en el context actual de transformació econòmica. Per això resulta imprescindible analitzar com la continuïtat de les cases depèn de l'articulació de les pràctiques de les dones de fora i els homes del país, i és en aquest sentit que cal estudiar com el treball fora de casa de les dones de fora les situa en una posició encara més distant geogràficament i socialment, alhora que les fa imprescindibles per als interessos econòmics de les famílies de les quals formen part.

L'últim cas etnogràfic mostra quin tipus de capital aporta la jove de fora¹³ a la casa. La sogra d'aquesta dona, vídua, el seu fill petit, l'hereu, i la seva jove, viuen en la mateixa casa, la casa pairal, però en pisos diferents. Sogra i jove expliquen que les dones de la casa, de generacions anteriors, havien sigut «molt senyores». La padrina de l'hereu actual

era filla d'un notari de la vall veïna, i la besàvia, filla d'una casa molt forta de pagesos del Pallars Sobirà. La jove explica que eren dones molt ben educades i cultes tal com mostra la correspondència de l'època. La sogra explica que abans la gent feia de tot per poder viure. Conrear les terres pròximes als pobles, i criar animals per vendre'ls després a les fires. Explica que la gent «s'agafava» al que podia perquè llavors de diners n'hi havia pocs, i que la venda d'animals a les fires suposava una bona ocasió per fer-ne. Aquesta dona, que ara té 84 anys, explica que quan era jove els homes marxaven a treballar temporalment a França, però que aquest no era el cas del seu home, hereu d'una de les cases més fortes de la comarca. Diu que en aquesta casa havien coincidit treballant fins a 28 persones entre mossos i criades. En canvi, quan ella es va casar a mitjan anys 50 només n'hi havia 3 amb qui va conviure durant només 5 anys.

La jove explica que el seu sogre era «molt senyor». Havia anat a estudiar en col·legis bons de la comarca, però no sabia fer de pagès perquè algú altre sempre ho havia fet per ell. Aquesta dona afirma que el seu sogre sort en va tenir de casar-se amb la seva dona perquè, filla d'una casa pobra, estava acostumada a anar a treballar «al de fora»,¹⁴ i el seu treball va ser bàsic per tirar la casa endavant després de la Guerra Civil.

L'hereu de la casa és el segon fill perquè, tal i com explica la seva mare, al fill gran, que es va casar i va anar a viure a Barcelona li varen donar estudis universitaris superiors, mentre que el segon, que només tenia les terres al cap, es va quedar a casa per ajudar el seu pare. En l'actualitat el comportament de l'hereu, que ronda els 40 anys, és criticat recurrentment per alguns veïns autòctons. Des de la primavera de 2007 treballa en una de les brigades del Parc Natural de l'Alt Pirineu (PNAP), i des de ja fa alguns anys ha començat a vendre part de les terres de la família com a sòl urbanitzable a immobiliàries per construir-hi blocs d'apartaments per a turistes. La construcció d'aquests apartaments l'ha enemistat amb alguns dels seus veïns. El que crea més incomprensió entre la població local, però, és el fet que aquest home hagi decidit vendre successivament el patrimoni familiar del que deixa de ser amo, i es llogui per treballar per a altres. Els veïns diuen:

El que fa aquest home no s'entén. Fer apartaments no està malament, tothom té dret a prosperar, però és que s'acaba de vendre el patrimoni, i als seus fills què els deixarà? Si tothom fes com ell la vall acabaria en mans de gent de fora.

Aquest home, propietari, segons els veïns, dels prats més ben situats en un dels pobles de la vall, i un ramat d'ovelles, té un mosso des de la tardor de 2007, d'origen africà, que s'encarrega de l'explotació familiar mentre ell surt fora a treballar. Hi ha veïns que diuen que aquest home ha perdut el cap i que ni ell mateix sap qui és ni què fa. Casat des de fa 5 anys aproximadament, encara no té cap fill. La seva dona, originària de les comarques del

pla de Lleida, que té entre 35 i 40 anys, va començar a pujar a la vall els estius per treballar en un dels hotels i pagar-se els estudis universitaris. Aquesta dona explica que la muntanya sempre li ha agradat, i que de joveneta havia pujat a la vall amb l'escola de campaments; llavors, però, mai hauria imaginat que s'hi acabaria casant. Diu que no entén per què en aquella època les noies autòctones de la vall, que passaven l'hivern a Barcelona estudiant, no treballaven en l'hostaleria durant els estius, quan tornaven a casa, i hagués de pujar gent de fora per suplir la demanda local en el sector serveis.

Possiblement aquestes dones no treballaven en les cases veïnes perquè es considera prioritari treballar en la pròpia casa abans de sortir fora. Aquesta és la situació actual de dues joves autòctones estudiant a Barcelona durant l'hivern a les quals la seva mare, mestressa d'una RCP, paga uns diners a canvi d'ajudar-la els estius en el negoci de casa. També podria ser que aquelles dones, com els estiuejants que pugen de la ciutat esperessin tornar a casa a l'estiu per fer vacances i descansar. Tal és el cas de la jove d'aquest últim cas que aprofita les vacances d'estiu de la «seva feina» per fer, l'estiu de 2007, un viatge a l'estranger amb un grup d'amigues. Aquesta dona, mestra funcionària del govern andorrà, passa gran part de la setmana vivint i treballant a Andorra. Marxa els dilluns al migdia i torna els dijous al vespre. Afirmar que quan li pregunten d'on és, respon que s'ha casat i viu a la vall, però que és del seu poble, i comenta molesta que la població local no sàpiga situar geogràficament el seu poble, a una hora i mitja en cotxe de la vall, i que a qualsevol dona que sigui de les comarques del pla de Lleida li diguin indistintament urgellenca. Al seu marit l'anomena «l'hereuet», i li retreu el fet que no pugui entendre el que és viure fora de casa, com ella, perquè no ha sortit mai de la casa on ha nascut, on s'ha criat, i on encara viu amb la seva mare mentre ella viu a Andorra. La jove afirma convençuda que per molt que passi el temps una de fora sempre serà de fora. Sense vacil·lar l'hereu ratifica les seves paraules i afegeix:

A una dona de fora li costa més acostumar-se a la muntanya, a tal i com som aquí dalt. Pot ser que vulgui tornar a marxar, i llavors què? Els problemes a les cases sempre els porten les dones.

En relació amb una dona de prop de 50 anys de la comarca de l'Alt Urgell, que va venir a la vall per treballar en l'hostaleria, i que actualment és la mestressa d'una RCP, l'hereu diu que aquesta dona és de fora però de muntanya i que aquest fet marca una diferència entre ella i les altres dones. La jove en canvi opina que no és el fet de ser dona el que comporta problemes sinó la coincidència d'espais entre jove i sogra, i diu que el millor és que cadascú s'estigui a casa seva per viure més tranquil. Ella no solament no comparteix l'espai domèstic amb la seva sogra sinó que a més passa gran part de la setmana fora de casa. La jove de la casa explica que a la vall no es viu com «a baix». Diu que «aquí dalt» la

diferència entre les cases fortes i la resta és més acusada, i que el sentit de propietat és molt més fort, perquè, segons el seu parer, la disponibilitat de terra és menor. Explica la història recent de la casa:

En aquestes cases hi treballava molta gent entre mossos i criades. Llavors no es pagaven sous i això amb el temps s'ha notat. Els sous s'han equiparat i les cases s'han anivellat però les despeses són les mateixes. Ara la feina és treballar per mantenir aquestes cases que són una ruïna.

El significat de l'expressió «manteniment d'aquestes cases» es pot entendre si es presta atenció a les pràctiques i estratègies dels individus que actualment componen les cases i que marquen la història recent d'aquesta casa i altres cases fortes de la vall. En una ocasió, conversant amb els tres membres d'aquesta família, l'hereu, la jove i la sogra, en una saleta al costat de la cuina va aparèixer un turista, professor a la universitat. Quan aquest home puja a la vall s'allotja en un dels apartaments que recentment s'han construït en terrenys que havien sigut d'aquesta casa abans de la seva venda. En aquest context la conversa que manté el turista amb l'hereu de la casa segueix un formalisme que recorda el llenguatge estereotipat que articula la relació i les converses entre els veïns de la vall i els turistes. Es tracta de «converses protocol·làries» fruit dels interessos diversos del conjunt d'individus. Però quan la jove de la casa entra en la conversa el turista expressa clarament l'objectiu de la visita i demana a aquesta dona que li faci un encàrrec, un favor que possiblement en el context de la casa només ella podria fer, perquè ella com el turista també és de fora, i com ell també té estudis universitaris.

Però aquesta dona és la jove de la casa de l'hereu, i encara que aparentment la conversa entre el turista i l'hereu sembla superficial en contingut i forma és el pont que en últim terme comunica el turista i la jove. Així, en aquesta situació la figura de l'hereu es torna crucial, i a través d'ell la casa continua connectada amb l'exterior. Però quin és el paper de la jove en el context econòmic actual on la connexió de la vall amb l'exterior és cada cop més complexa i segueix múltiples direccions? Quin capital aporten les dones de fora en aquest procés de transformació econòmica? Com mostra aquest exemple els recursos i habilitats individuals d'aquestes dones, les seves pràctiques diàries i la formació obtinguda fora de la vall, queden al servei de la casa on es casen i esdevenen l'aval que garanteix la idoneïtat de la relació de la casa amb l'exterior i la continuïtat del patrimoni en el temps.

Reflexions finals

Al llarg d'aquest text he volgut mostrar la relació entre economia, casa i matrimoni a través de les idees locals de casa i família. El matrimoni és una etapa imprescindible per a la continuïtat d'una casa, que garanteix l'accés als recursos propis de cada casa i comunals,

i que es fonamenta en una sèrie d'intercanvis econòmics i simbòlics que vinculen la casa amb l'exterior en un sentit ampli. La dinàmica de l'organització social de la vall es legitima en la posició jeràrquica de les cases, i en aquest sentit la reproducció social i econòmica de les cases comporta la reproducció de les condicions d'associació i relació de les cases de la vall entre si. Això no obstant, en el context econòmic actual, que accelera la transformació del patrimoni de les cases, i la necessitat de capital financer, les idees i pràctiques locals que configuren el concepte de casa entren en tensió.

Els discursos que parlen de les pràctiques dels «nous membres» de les cases i la vall, les dones de fora, són recurrents quan la mobilitat però també la permanència, geogràfica i social, del conjunt d'individus són la cara i la creu de la coexistència de diverses estratègies adaptatives al context econòmic local actual. Les dones vénen de fora al mateix temps que sorgeixen noves oportunitats per enriquir-se, nous patrons de consum, i estils de vida diversos que responen a lògiques diferents que duen els individus fins a la vall.

Continuar aprofundint en l'anàlisi de la relació actual de la vall amb l'exterior, dels múltiples factors socials i econòmics que determinen els tipus de connexió, però també de desconexió, amb el món exterior. Tot plegat conduirà a una major comprensió de l'expressió local «ser del país» que parla de les diverses idees i pràctiques que actualment configuren i transformen la vida diària a la vall.

Notes

- 1 L. ASSIER-ANDRIEU (1986), «L'esprit de la maison pyrénéenne», a A. ESTEBAN i Y-R. FONQUERNE (coords.), *Los Pirineos. Estudios de Antropología Social e Historia*, Madrid, Casa de Velázquez-Universidad Complutense, p. 95-109.
- 2 Amb aquesta expressió vull fer èmfasi en les idees de mobilitat, física i social, i connexió de la vall amb l'exterior presents al llarg de tot el text i que cal no perdre de vista per entendre les reaccions de la població local.
- 3 L'escriptura en cursiva vol cridar l'atenció sobre la noció de distància i proximitat geogràfica i social que fonamenten els discursos locals quan els veïns expliquen les pràctiques d'aquestes dones i les possibles conseqüències per a les cases.
- 4 Com es veurà al llarg del text, es considerarà tant el valor material com simbòlic de la idea local de patrimoni.
- 5 M. Arqué, *et al.* (1982), «La penetració del capitalisme a les comarques de l'Alt Pirineu» [En línia], *Documents d'Ànlisi Geogràfica*, 1 <http://www.raco.cat/index.php/DocumentsAnalisi/issue/view/3581/showToc.html> [Consulta, 15.06.2007]
- 6 Aquests arguments es troben àmpliament desenvolupats en H. J. GRAY (2000), *At home in the hills. Sense of place in the Scottish borders*. Oxford, Berghahn.
- 7 *Ibid.*
- 8 Vegeu per exemple els treballs de M. BARRUE-PASTOR (1986), «Appropriation foncière, pluralité des bases économiques et rôle des femmes dans le processus de transition sociale des familles et des communautés

montagnardes», *Arxiu d'Etnografia de Catalunya*, 6, p. 135-151. Aquesta autora explica que les condicions que creen la possibilitat de diversificar les bases materials de l'existència de les famílies en àrees de muntanya, en un procés on l'adaptació a noves situacions s'acompanya de la «mercantilització» de les relacions, i evidencia la dificultat de reproducció d'aquestes comunitats basant-se únicament en els recursos locals existents.

- 9 Vegeu els treballs de P. Bourdieu sobre la regió del Bearn francès, de D. Comas-d'Argemir sobre el Pirineu aragonès, o més recentment els treballs de Ferran Estrada, Xavier Roigé i Oriol Beltran sobre el sistema de successió a la Vall d'Aran.
- 10 Per «fer papers» cal entendre els tràmits burocràtics amb l'administració. Normalment l'oficina comarcal del Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de la Generalitat de Catalunya.
- 11 Davant la creixent mà d'obra d'altres països, ser del país, aquí, és equivalent a ser una dona autòctona, ser catalana, i, en determinades ocasions, ser originària de l'Estat espanyol.
- 12 Per una altra banda cal recordar que la jove sempre és de fora, una nouvinguda a la casa on entra després del matrimoni, a qui cal inculcar que ha de treballar per a la casa. Aquest fet la converteix en un individu «sense força» i en una posició d'inferioritat sotmesa al règim d'autoritat dels seus sogres, especialment la sogra. Vegeu, per exemple, els treballs de J. C. LISON ARCAL i M. PINIELLA DEL VALLE (1986), a A. ESTEBAN i Y-R. FONQUERNE (coords.), *Los Pirineos. Estudios de Antropología Social e Historia*. Madrid: Casa de Velázquez-Universidad Complutense.
- 13 L'expressió «anar al de fora» vol dir sortir de casa per anar a treballar la terra.

Bibliografia

ARQUÉ, M. *et al.* (1982). «La penetració del capitalisme a les comarques de l'Alt Pirineu» [En línia], *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 1. <<http://www.raco.cat/index.php/DocumentsAnalisi/issue/view/3581/showToc.html>> [Consulta, 15.06.2007]

BELTRAN, O.; F. ESTRADA; i F. ROIGÉ (1993). *Entre l'amor i l'interès. El procés matrimonial a la Val d'Aran*. Tremp: Garsineu.

BOURDIEU, P. (1962). «Célibat et condition paysanne», *Études Rurales*, 5/6, p. 32-135.

——— (1972). «Normes et déviances. Les stratégies matrimoniales dans le système de reproduction», *Annales E.S.C.*, XXVII, 4-5: 1105-1127.

——— (1991). *El sentido práctico*. Madrid: Taurus.

——— (2000). *La dominación masculina*. Barcelona: Anagrama.

——— (2004). *El baile de los solteros*. Barcelona: Anagrama.

CARABAÑA, J. (1983). «Homogamia y movilidad social» [En línia], *Reis*, 21. <http://www.reis.es/REISWeb/PDP/REIS_021_06.pdf.html> [Consulta, 15.11.2007]

- COMAS D'ARGEMIR, D. (1984). «La família troncal en el marc de les transformacions socioeconòmiques del Pirineu d'Aragó», *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, 5, p. 44-68.
- (1980). «Sistema d'herència i estratificació social: les estratègies hereditàries en el Pirineu aragonès», *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, 2, p. 25-55.
- CONTRERAS, J. (1989). «Célibat et stratégies paysannes en Espagne», *Études Rurales*, 113-114, p. 101-116.
- DUBISCH, J. (ed). (1986). *Gender and power in rural Greece*. Princeton: Princenton University Press.
- ESTEBAN, A.; i Y-R. FONQUERNE (coords.) (1986). *Los Pirineos. Estudios de Antropología Social e Historia*. Actes del Col·loqui celebrat a la Casa de Velázquez. Octubre 1981. Madrid: Universidad Complutense.
- FRANQUESA, J. (2006). *Sa Calatrava mon amour. Etnografia d'un barri atrapat en la geografia del capital*. [En línia]. Universitat de Barcelona. <http://www.tdx.cesca.es/TESIS_UB/AVAILABLE/TDX_0330107-121530/-16K-html> [Consulta,20.06.2007]
- FRIGOLÉ, J. (2005). *Dones que anaven pel món. Estudi etnogràfic de les trementinaires de la vall de la Vansa i Tuixent*. Inventari del patrimoni Etnològic de Catalunya. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
- KAYSER, B. (dir) (1986). *Les sociétés rurales de la Méditerranée*. Édisud: Ais de Provença.
- KIRSHENBLATT-GIMBLETT, B. (2001). «La cultura de les destinacions: teoritzar el patrimoni», *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 19, p. 44-61.
- SUCARRAT, M. (2006). «Experiencia local de la economía global. Trabajo, vivienda e identidad en el Pallars Sobirà», a J. FRIGOLÉ i X. ROIGÉ (eds.) *Globalización y localidad. Perspectiva etnográfica*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- (2006). «Ser veí. Anàlisi dels criteris de distinció i pertinença social en una vall pirinenca del Pallars Sobirà», *Ripacurtia*, 4, p. 93-114.
- TERRADES, I. (1980). «Els orígens de la institució d'hereu a Catalunya: algunes reflexions», *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, 1, p. 64-97.